

*Андріана Стахів,
Тернопільський національний
педагогічний університет імені В. Гнатюка,
студентка II курсу
факультету філології і журналістики
Науковий керівник:
к. філол. н. Мар'яна Любінецька*

ВОЛЯ ЯК НАЙВИЩИЙ ВИБІР: ЕКЗИСТЕНЦІЙНА ФІЛОСОФІЯ ОПОРУ В «ТИГРОЛОВАХ» І. БАГРЯНОГО

Проблема свободи особистості в умовах тоталітарного світу постає центральною у романі Івана Багряного «Тигролови», де екзистенційна філософія опору знаходить яскраве художнє втілення. Звернення до екзистенціалізму як методологічного підходу дозволяє глибше осмислити внутрішній світ головного героя, його боротьбу за право бути собою, робити вибір і зберігати гідність у «межових ситуаціях». У цьому контексті воля постає не лише як індивідуальна риса, а як світоглядна категорія, що визначає саму сутність людського існування [2, с. 47–50].

Однією з найгостріших форм екзистенційного переживання у «Тигроловах» є досвід головного героя, Григорія Многогрішного, у «ешелоні смерті» – просторово й символічно заготованому просторі, де особистість опиняється перед граничною загрозою втрати ідентичності: «...етапний ешелон ОГПУ – НКВД. Дракон. І мчить він без зупинки, хряскотить залізними лапами, несе в собі приречених, безнадійних, зморованих, – хоче замчати їх у безвість, щоб не знав ніхто де і куди, – за тридев'ять земель, на край світу, мчить їх у небуття» [1, с. 3–4]. Саме тут виникає усвідомлення абсурдності світу, в якому безпідставний вирок робить прагнення справедливості «злочином» в епоху тиранії. Головний герой опиняється перед радикальним вибором: або піддатися розчиненню у системі, що заперечує все людське, або чинити опір, здійснити прорив до свободи.

У «межовій ситуації», коли особистість поставлена перед загрозою фізичного та духовного знищення й позбавлена простору для компромісу, герой усвідомлює необхідність дії як єдиної можливості зберегти себе. Рішення про втечу не є емоційною імпульсивністю чи просто інстинктом виживання – воно постає як результат внутрішнього прозріння: залишитися вірним собі можна лише через активне самоствердження, через вихід за межі нав'язаного сценарію знищення. Такий вибір стає актом екзистенційної волі, спрямованим не лише на подолання зовнішнього примусу, а й на творення власної життєвої траєкторії [3, с. 45].

Новим важливим етапом у становленні свободи Григорія Многогрішного після втечі з ешелону стає його самотнє перебування в тайзі, де він опиняється в умовах крайнього виживання, «межи життям і небуттям» [1, с. 53] – сам на сам із дикою природою, без їжі, одягу, зброї та будь-якої підтримки. Цей період випробувань стає новим етапом у внутрішньому розвитку головного героя та розкриває, наскільки сильним є його прагнення до свободи. Григорій переживає фізичне виснаження, холод, голод, постійну загрозу смерті, однак не втрачає волі й не дозволяє страху паралізувати себе. Навпаки – у критичних моментах виявляється його внутрішня рішучість і здатність рухатися вперед навіть тоді, коли здається, що сил більше немає: «Ні, він не впадав у відчай. Лише зціплював дедалі дужче щелепи і йшов, і йшов. Його гнала вперед надзвичайна впертість, сто разів випробувана і загартована мужність. Вперед, наперекір всьому!» [1, с. 53]. Його боротьба виходить за межі фізичного виживання і набуває екзистенційного характеру – як утвердження особистості у стані цілковитої ізоляції, ворожого оточення та відсутності зовнішніх опор. Саме тут воля виявляється не емоційною реакцією, а усвідомленою внутрішньою установкою – активною формою спротиву й підтвердженням здатності суб'єкта бути собою попри ворожі обставини.

Суттєвий етап екзистенційного становлення Григорія Многогрішного розгортається під час його перебування в родині Сірків. Цей досвід знаменує перехід від граничного стану самотнього виживання до етапу внутрішнього

відновлення й особистісного осмислення. У протистоянні з дикою природою герой продовжує екзистенційну боротьбу, однак у новому середовищі ця боротьба поступово втрачає рису ізольованості. Сім'я Сірків, яка існує поза межами тоталітарної системи, демонструє альтернативну модель вільного буття – життя, засноване на праці, відповідальності, взаємоповазі та гідності. Їхній досвід виживання в тайзі не зламав їх, а, навпаки, загартував: «Життя геть випекло з них сентиментальні риси і вайлувату ліниву млявість, насталивши їх, вигартувавши в безперервним змаганні за своє існування» [1, с. 143].

Знаходячись поруч із цими людьми, Григорій проходить етап глибокої внутрішньої рефлексії. Пережите набуває для нього нового сенсу: тепер він розглядає власне минуле не як тягар, а як частину шляху до усвідомлення себе. У межовому стані між пам'яттю про репресії та непевним майбутнім, герой починає переосмислювати свій досвід, сприймаючи його як основу для подальших дій: «Всю ніч він лежав біля вогнища і думав свою бурлацьку думу. Зазирає у минуле – тяжко. Заглядає у майбутнє – темне. Зціплював зуби – нехай! Багато випало на його плечі. Але ж він живий, чорт забери!» [1, с. 301]. У цьому контексті воля в романі постає не як миттєвий емоційний імпульс, а як результат складного процесу осмислення, що завершується визнанням: справжня свобода – це не лише заперечення поневолення, а відповідальне прийняття нового способу буття [3, с. 44–47].

Кульмінаційним моментом у розвитку образу Григорія Многогрішного як носія вольового спротиву стає його зустріч із Медвином – представником репресивної системи, якій головний герой чинив спротив. Ця ситуація є ще одним прикладом «межового стану», в якому особистість опиняється перед необхідністю остаточного вибору. Його рішення усунути ката – це не лише помста, а й вияв усвідомленої волі, спрямованої на опір системі, яка заперечує будь-які форми справедливості.

Цей вчинок демонструє, що герой остаточно вийшов за межі ролі жертви – він діє самостійно, свідомо, приймаючи наслідки свого вибору: «За свої вчинки відповідатиму я... перед людьми і перед Богом» [1, с. 307]. Саме це свідчить про

завершення внутрішнього шляху героя – від підпорядкованості до активного самоствердження. Така дія є проявом найвищого рівня волі: здатності не лише чинити спротив, а й брати відповідальність за наслідки власних рішень.

Отже, у романі Івана Багряного «Тигролови» воля постає як головна умова людського існування в умовах тоталітарного світу, а шлях головного героя – як послідовне утвердження цієї волі через подолання «межових ситуацій». Григорій Многогрішний проходить трансформацію від ув'язненого, що лише виживає, до особистості, яка діє, обирає, протистоїть і несе відповідальність за свої вчинки. Його життєва позиція формується в умовах крайнього тиску, але саме завдяки внутрішній рішучості, послідовності та готовності до дії він досягає справжньої свободи. У фіналі твору Григорій постає як людина, що виборола свою долю: недаремно ключовим посилом Іван Багряний наводить твердження, яке підсумовує весь наратив і світогляд твору – «Сміливі завжди мають щастя» [1, с. 295].

ЛІТЕРАТУРА:

1. Багряний І. Тигролови. Давидів, 2012. 322 с. URL: <https://shron3.chtyvo.org.ua/Bahrianyi/Tyhrolovy.pdf> (дата звернення: 10.05.2025).
2. Макарадзе Х. З. Ідеологічний дискурс романів Івана Багряного «Сад Гетсиманський» та «Тигролови» (літературні твори та кіноверсії, еміграція – Україна). URL: https://karazin.ua/storage/static-content/source/documents/aspirantura/zakhysty/makaradze/Makaradze_diss.pdf (дата звернення: 10.05.2025).
3. Романова І. В. Екзистенціалістські мотиви в романістиці Івана Багряного : дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Харків, 2008. 128 с.